

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/86777>

Please be advised that this information was generated on 2021-06-24 and may be subject to change.

Boekenrubriek

Boekbesprekingen

G. Jehoel-Gijsbers (red.) (2010). *Beperkt aan het werk: rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie*. Den Haag: SCP/CBS/TNO Kwaliteit van Leven. ISBN: 978 90 377 0489 1, 235 p.

Beperkt aan het werk vormt het vervolg op de in 2007 verschenen publicatie *Beter aan het werk*. In beide monitorrapportages is de kernvraag of het ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheidsvolume dalen en de arbeidsparticipatie van mensen met (voormalige) gezondheidsbeperkingen toeneemt. Drie instituten hebben een bijdrage geleverd: het SCP, het CBS en TNO Kwaliteit van Leven. Het rapport draait om de thema's ziekteverzuim, Wajong en arbeidsparticipatie van mensen met gezondheidsbeperkingen. Hoofdstuk 1 vat de bevindingen samen en gaat in op de kernvraag, met als conclusie dat de arbeidsparticipatie van arbeidsbeperkten zich niet in positieve zin ontwikkelt en dat het ziekteverzuim *nog* verder teruggedrongen kan worden. In de hoofdstukken 2 t/m 8 worden de onderliggende onderzoeken en analyses beschreven. De methoden zijn goed verantwoord, de resultaten zijn uitgebreid en helder beschreven. Het boek bevat daarmee een schat aan kennis en informatie voor onderzoekers en beleidsmakers. Het plaatje rond verzuim en participatie is met dit boek echter niet compleet. Hieronder ga ik op drie hoofdstukken nader in en noem ik enkele relevante aanvullende onderzoeken.

In hoofdstuk 2 van *Beperkt aan het werk* wordt de NEA (Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden) van TNO en CBS als bron gebruikt voor de ziekteverzuimontwikkeling in Nederland. Omdat Nederland op dit moment geen integrale ziekteverzuimstatistiek van werknemers kent, zijn we voor het volgen van de ontwikkelingen in ziekteverzuim namelijk afhankelijk van twee enquêteonderzoeken. De NEA meet het individuele ziekteverzuim op basis van zelfrapportage van werknemers en de CBS-Kwartaalenquête ziekteverzuim brengt het verzuim van bedrijven in kaart. De NEA laat zien dat mensen met een chronische aandoening aanzienlijk meer verzuimen dan overige werknemers. Verder blijkt dat het verzuimpercentage flink gedaald is, van 4,8 in 2007 naar 4,1 in 2007 en 2008. Nadere analyse van de CBS-Kwartaalenquête in de toekomst lijkt zinnig. In 2007 zijn twee grote cohortonderzoeken onder langdurig zieken gestart: het return-2-work onderzoek van TNO en het Weg naar WIA-onderzoek van APE en AStri. Hoofdstuk 3 beschrijft het return-2-work onderzoek. Geconcludeerd wordt dat er ruimte is om het langdurige verzuim verder terug te dringen. Voor niet iedere werknemer wordt namelijk tijdig een probleemanalyse gemaakt en juist in die gevallen is het verzuim vaker langdurig. De onderzoekers kunnen echter niet uitsluiten dat juist voor werknemers met benutbare functionele mogelijkheden, vaker tijdig een probleemanalyse is gemaakt. Ook het Weg naar WIA-onderzoek – waar de focus op het effect van begeleiding bij terugkeer naar werk lag – kent dit 'oorzaak-gevolgprobleem'. Toch zullen er zeker verbetermogelijkheden bij de re-integratie van verzuimers zijn. Bij de poortwachterstoets die UWV uitvoert bij de WIA-aanvraag, blijkt namelijk dat in 10% van de gevallen de re-integratie-inspanningen van werkgevers onvoldoende waren.

In hoofdstuk 7 constateert het CBS dat de arbeidsparticipatie van mensen met een langdurige aandoening en een arbeidsongeschiktheidsuitkering tussen 2004 en 2008 is gedaald. Dit terwijl het overheidsbeleid erop gericht is mensen met gezondheidsbe-

perkingen te laten participeren in betaald werk. Ik wil hier de nieuwe Monitor Arbeidsbepcrkten en Werk 2007-2009 van UWV tegenover zetten. Deze laat zien dat de arbeidsparticipatie tussen 2007 en 2008 wel degelijk is gestegen, maar in 2009 – als gevolg van de economische crisis – weer is gedaald. De verschillen in trends kunnen te maken hebben met de definities, maar ook met het ontbreken van het jaar 2007 in de CBS-analyse. Verder moet de lezer zich realiseren dat door invoering van de WIA met de hogere toetredingsdrempel en de herbeoordelingsoperatie WAO het arbeidsongeschik-tenbestand is ‘verhard’ sinds 2004. Een lichte daling van de arbeidsparticipatie hoeft daarom niet bij voorbaat te betekenen dat het beleid niet werkt.

Carla van Deursen

Kennisadviseur, UWV Strategie, Beleid en Kennis

E. Josten (2010). Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baankwaliteit 1992-2008. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. ISBN: 978 90 377 0474 7, 105 p.

In een gedegen monografie fileert het SCP de vaak geponeerde stelling dat laagopgeleid werk in ons land langzamerhand aan het verdwijnen is. De conclusie luidt dat dat niet echt het geval is. Deze is gebaseerd op een onderzoek naar de werkgelegenheid naar beroepsniveau en opleiding met behulp van de microdata van de *Enquête Beroepsbevolking* van het CBS. Dit onderzoek strekt zich uit over een langere periode, die weliswaar begint in 1987 en zich in 1992 uitbreidt, maar pas in 1995 echt serieus wordt, en vervolgens eindigt in 2008. Ook de lonen worden kort bekeken, over de periode 1995–2004. Het resultaat is mager – een getrouwe weerspiegeling van de deplorabele staat van de Nederlandse loonstatistieken. Het onderzoeksverslag is in het boekje ingebed tussen twee uitvoerige samenvattingen, in het Nederlands en het Engels, die op zichzelf goed leesbaar zijn en het complete verhaal eigenlijk al vertellen. Sterker nog, sommige conclusies (minimumloon, WW) lijken eigenlijk daar getrokken te worden en niet in het betoog zelf.

Het boekje (ruim honderd pagina's) bevat veel terechte observaties, bijvoorbeeld (p. 20) dat het niet zonder meer aannemelijk is dat inperking van de WW of verlaging van het minimumloon iets te bieden zou hebben voor de werkgelegenheidskansen van laagopgeleide personen. Een andere is dat wegens hun steeds geringer wordend bevolkingsaandeel laagopgeleiden gemiddeld een lager niveau zouden kunnen hebben als gevolg van het uitsorteren van de meer getalenteerden die doorstromen naar hogere opleidingen (p. 13). Het deed mij vooral genoeg dat het onderzoek de ondergrens van twaalf uren werk per week loslaat waar het CBS zo sterk aan hecht voor de definitie van de beroepsbevolking. Tegelijk is het zo dat als het CBS systematisch alle gegevens die het gewoonlijk bóven die urengrens rapporteert ook daaronder had gepubliceerd (met name voor beroepsniveau), het onderzoek in deze vorm goeddeels overbodig was geweest. Het is jammer dat het boek geen complete uitdraai van de gevonden aantallen bevat ten behoeve van verder onderzoek, waardoor het gegevenstekort helaas blijft bestaan.

De auteur lijkt niet te hebben kunnen kiezen tussen een complete behandeling van hetzij laagopgeleiden, hetzij laaggeschoolde banen (of liever nog: beide). Zo komt het boek tot mijn spijt niet verder dan een beschrijving van de overlap van beide categorieën,

en stopt het waar het interessant had kunnen worden. Een analyse van de arbeidsmarkt waarop laagopgeleide personen een baan moeten vinden of van die waarop laaggeschoolde banen vervuld moeten worden, levert het daardoor niet.

Mijn belangrijkste bezwaar is dat het onderzoek de in het Engels zo mooi verwoorde 'elephant in the room' volledig over het hoofd ziet: de scholieren en studenten in kleine baantjes die van enorm belang zijn op deze twee arbeidsmarkten. Het SCP-rapport telt in 2008 570.000 banen op elementair beroepsniveau. Daarvan worden er ruim 200.000 of bijna 40% ingenomen door onderwijsvolgende jongeren die minder dan twaalf uur per week werken (CBS, Statistiek Arbeidsdeelname 15- tot 25-jarigen). Voor lagere beroepen gaat het om 15%, voor beide groepen samen om 20%. Het percentage is gegroeid over door het SCP bestreken periode. Ze beïnvloedt de concurrentiepositie van laagopgeleiden negatief langs drie wegen. Directe baankansen nemen af door een toenemend arbeidsaanbod van beter geschoolden, reële loopbaankansen verminderen omdat banen minder vaak in voltijd worden aangeboden, en de lonen staan onder druk omdat de netto/bruto verhouding gunstiger is wanneer slechts weinig uren worden gewerkt. Deze effecten worden nog gecompleteerd door de conjuncturele afhankelijkheid van banen op beide niveaus, die aanmerkelijk sterker is dan gemiddeld. De conjunctuur wordt wel genoemd, maar niet nader geanalyseerd. Zelfs in een summiere vergelijking tekenen deze effecten zich al scherp af. Tussen 2008 en 2009 bleef het aantal kleine, door onderwijsvolgende scholieren vervulde baantjes onveranderd. Tegelijkertijd daalde het aantal banen van meer dan twaalf uur per week met 20.000, waarvan 17.000 voltijds (gedefinieerd als 35 uur per week of meer) waarvan vervolgens weer 8.000 laagopgeleid. De voor dit jaar door de regering afgekondigde *Regeling kleine banen*, die looninkomen tot zo'n 60% van het minimum(jeugd)loon vrijstelt van premieheffing voor werknemersverzekeringen en de bijdrage voor de Zorgverzekeringswet, versterkt deze situatie zonder veel nadenken.

Een tweede niet echt kleinere olifant in het vertrek betreft de grote en groeiende rol van etnische minderheden. Een nadere analyse van de combinatie opleiding – beroepsniveau – etniciteit wordt node gemist.

Er zijn voldoende aanknopingspunten voor nadere analyse. SCP en auteur kunnen niet genoeg aangemoedigd worden om dat alsnog te doen. De zaak is er interessant en belangrijk genoeg voor.

Wiemer Salverda

AIAS Amsterdams Instituut voor Arbeidsstudies, Universiteit van Amsterdam

---

P. van Echtelt (2010). Een baanloos bestaan. De betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. ISBN 978 90 377 0350 4, 125 p.

Met enige regelmaat publiceert het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) over arbeid en arbeidsmarkt. *Een baanloos bestaan*, geschreven door Patricia van Echtelt, past in die reeks. Het is een compact en vlot geschreven boekje geworden van ruim honderd pagina's. Evenals het geval is bij vele andere publicaties van het SCP, is haar betoog gebaseerd op paneldata die met enige regelmaat door het bureau worden verzameld. In dit geval worden data uit 2007 vergeleken met data uit 1982 en 1995. Daardoor worden veranderende opvattingen van werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden in de tijd zichtbaar. Behalve door de kracht die uitgaat van paneldata, zit daarin tege-

lijktijd ook een niet onbelangrijke zwakte. Het leidt gemakkelijk tot een aantal quasi los van elkaar staande opsommende bevindingen waarmee aan het eind van de dag niet zoveel kan worden gedaan. Zo ook in dit geval.

Wanneer wordt geprobeerd de belangrijkste conclusies uit het betoog te destilleren, blijft er niet veel meer over dan de conclusie dat werklozen en niet-werkende arbeidsongeschikten in de loop van de jaren een baanloos bestaan minder aantrekkelijk zijn gaan vinden en liever aan het werk gaan in een betaalde baan. Bezien we echter het zoekgedrag van deze categorieën, dan is dat in 2007 niet noemenswaard actiever dan in 1995. Die bevinding staat op gespannen voet met de wens graag betaald werk te willen verrichten. De auteur concludeert dan ook dat er in 2007 sprake kan zijn van een *discouraged worker effect*. Dat wil zeggen dat werklozen en niet-werkende arbeidsongeschikten anno 2007 weliswaar bij voorkeur betaald werk verrichten, maar tegelijkertijd ook het gevoel hebben dat ze geen of weinig kans daarop maken op de arbeidsmarkt. Met deze verontrustende uitkomst wordt vervolgens door de auteur niet zoveel gedaan, behalve dat het al of niet hebben van een sollicitatieplicht in dit geval doorslaggevend is.

Andere relevante onderzoeksuitkomsten hebben betrekking op het gegeven dat de verschillen in leefsituatie tussen werkenden en niet-werkenden tussen 1995 en 2007 zijn gegroeid. Werkenden zijn tevredener en niet-werkenden juist ontevredener geworden over diverse aspecten van het leven, zoals – niet zo vreemd gezien de ontwikkelingen op het vlak van inkomsten en uitgaven – hun financiële situatie. Werklozen en niet-werkende arbeidsongeschikten ervaren daarnaast ook een grotere mate van sociaal uitgesloten zijn. Ter geruststelling laat de onderzoeker nog zien dat de sociale participatie van niet-werkenden in de loop van de tijd constant is gebleven. Denk in dit geval aan het verrichten van vrijwilligerswerk en politieke betrokkenheid. Evenmin is er sprake van een werkloosheidscultuur, voornamelijk vanwege de wens van werklozen en niet-werkende arbeidsongeschikten graag weer aan het werk te gaan.

Interpretatie van de uitkomsten blijft jammer genoeg vrijwel geheel achterwege. Wel doet de onderzoeker af en toe een niet altijd geslaagde poging de uitkomsten in een theoretische context te plaatsen zoals in dit geval de *social rationality*-benadering of te vergelijken met onderzoek elders, zoals Maria Jahoda's onderzoek van destijds onder werklozen. De lezer blijft daardoor achteraf met een aantal niet of onvoldoende beantwoorde relevante vragen zitten. Een voor de hand liggende belangrijke vraag is bijvoorbeeld hoe het komt dat werklozen en niet-werkende arbeidsongeschikten in de loop van de tijd een grotere betekenis zijn gaan hechten aan betaald werk. Is er bijvoorbeeld een verband met de introductie van het activerende arbeidsmarktbeleid en de daarmee gepaard gaande geleidelijke beperking van sociale zekerheid sinds de jaren negentig? En daarnaast, hoe komt het dat het zoekgedrag van de niet-werkenden niet is geïntensiveerd? Zijn er daadwerkelijk te weinig banen beschikbaar voor mensen met een vlekje, of is er iets anders aan de hand? Door uitdrukkelijk, maar vooral ook indringender dit type vragen te stellen, zou de publicatie in substantiële zin aan betekenis hebben gewonnen; zeker ook voor het beleid waarvoor het in de eerste plaats is bedoeld. Wellicht zou het SCP zich eens moeten herbezinnen op het met een (te) grote regelmaat uitbrengen van dit type publicaties. Het leidt na een paar decennia SCP tot een zekere mate van obsoleetheit van een geijkte formule en daarnaast tot leesmoeheid bij geïnteresseerde lezers. Dat is jammer en kan gemakkelijk worden voorkomen door te experimenteren met nieuwe publicatievormen, zoals het vaker integratief bijeenbrengen

van meerdere deelstudies in een omvangrijkere thematische publicatie. Ook zou het interessant zijn de resultaten van het onderzoek van Van Echtelt en van andere SCP-onderzoeken voor te leggen aan wisselende externe experts en de resultaten van die interacties aan de rapporten toe te voegen. Dat alles zou er toe kunnen leiden dat de SCP-publicaties spannender en aantrekkelijker worden. Ander geformuleerd, zou het SCP er verstandig aan doen eens wat vaker zijn nek uit te steken. De onderwerpen zijn er belangrijk genoeg voor.

Erik de Gier

Institute for Management Research, Radboud Universiteit Nijmegen

---

*J. Sanders, H. Lautenbach, P. Smulders & H.-J. Dirven (2010). **Alle hens aan dek; niet-werkenden in beeld gebracht**. Hoofddorp: TNO en CBS. ISBN: 978 90 357 2039 8, 188 p.*

De bevordering van de arbeidsparticipatie staat sinds geruime tijd centraal in het Nederlandse sociaal beleid. Vanuit een Europees perspectief is Nederland hierin bijzonder goed geslaagd, al moet hier meteen bij vermeld worden dat een groot deel van de werkenden deeltijds aan de slag is. Het denken over het Nederlandse sociaal beleid is geëvolueerd. Het *Dutch miracle*, waarmee het terugdringen van de werkloosheid werd bedoeld, werd nadien genuanceerd door de scherpe toename in arbeidsongeschiktheid. Het thema van dit boek past helemaal binnen dit denkkader met als centrale onderzoeksvraag: Welke zijn de Nederlanders die niet of hooguit een aantal uren per week werken? Hierbij worden er met name een aantal relevante doelgroepen uitgelicht:

- jongeren (in het bijzonder degene die geen startkwalificatie halen);
- ouderen (en dan vooral de vervroegde uitstroom);
- personen die uitvallen door lichamelijke of psychische belasting;
- personen met een langdurige aandoening; en
- moeders die arbeid en gezin moeten zien te combineren.

Bovendien wordt doorheen het boek ook duidelijk dat laaggeschoolden en allochtone moeders opvallend minder vaak tewerkgesteld zijn. Hoewel deze groepen niet opgenomen werden als aparte hoofdstukken, lijken ze van dermate groot belang, dat ze in verschillende hoofdstukken opduiken.

De studie biedt een gedetailleerde beschrijving van het deel van de Nederlandse bevolking dat zich niet op de arbeidsmarkt begeeft. De hiërarchische indeling van de niet-beroepsbevolking laat toe om op een eenvoudige manier categorieën af te bakenen. Op deze wijze wordt in één oogopslag duidelijk welke de homogene groepen zijn die tot de niet-beroepsbevolking behoren. Met deze indeling sluit men wel a priori uit dat men zicht krijgt op de heterogeniteit die eigen is aan mensen in de niet-beroepsbevolking. Vaak worden bepaalde risico's op niet-participatie immers gecombineerd – bijvoorbeeld mensen die onderwijs volgen en gehandicapt zijn. Verwonderlijk is dat ondanks de indeling in categorieën, er een omvangrijke restcategorie overblijft, die in geen enkele van de boven vernoemde categorieën kan worden geplaatst.

In elk van de hoofdstukken worden heel wat empirische gegevens en vaak vernieuwende analyses opgenomen. Voorbeelden hiervan vinden we in de sectoriële benadering van de vergrijzing. In hetzelfde hoofdstuk wordt grafisch weergegeven wat de levensver-

wachting per inkomenskintiel is bij ouderen, waarbij duidelijk is dat het aantal verachte levensjaren bij 65-jarigen opmerkelijk hoger ligt bij hogere inkomensklassen. In de volgende hoofdstukken wordt gefocust op langdurig ziekteverzuim en langdurige aandoeningen. Origineel is de focus op de kennis van de werkgevers over participatiebevorderende maatregelen bij mensen met een langdurige aandoening. Hieruit blijkt dat zowel de bekendheid als het gebruik van de maatregelen ondermaats scoren. Het laatste hoofdstuk biedt een kijk op het verlenen van mantelzorg als verklaring voor een lagere arbeidsparticipatie.

In een boek dat in eerste instantie een beschrijvende opzet heeft, is een duidelijke definitie van de concepten uiterst belangrijk. Aan deze voorwaarde wordt in grote mate voldaan, met een uitgebreide inleiding en toelichting van de begrippen die aan de basis liggen van de hiërarchische opdeling. De schematische indeling van de potentiële beroepsbevolking is hierbij zeer nuttig. Een aantal begrippen werd te weinig toegelicht. Zo wordt de term *allochtoon* doorheen het boek aangehaald, zonder dat deze duidelijk wordt gedefinieerd. Het is niet steeds duidelijk of het gaat om het geboorteland van de persoon of om de nationaliteit. Dat het mogelijk is om geen of verouderde werker-
varing te hebben, terwijl men aan het werken is, kan ook contra-intuïtief lijken. De grens van twaalf uur per week die het CBS hanteert voor werknemers is hierbij cruciaal; mogelijk is het werkervaringsprobleem namelijk wel aanwezig bij mensen die minder dan twaalf uur werken. Een ander voorbeeld vinden we in het onderscheid tussen subjectieve antwoorden op vragen over langdurige aandoeningen en de objectieve aanwezigheid in bepaalde arbeidsongeschiktheidstelsels, wat niet aan bod komt in het boek. Een meer fundamentele opmerking betreft de discussie over de redenen om de arbeidsparticipatie verder te verhogen. Hieromtrent wordt in de literatuur een aantal motieven opgesomd. Sommigen zien budgettaire redenen als de belangrijkste drijfveer, zeker als het gaat om de kosten van de vergrijzing. Anderen beklemtonen de rationale die stoelt op sociale participatie en cohesie: werk als een middel om deel uit te maken van de samenleving. Deze discussie bepaalt ook in grote mate welke doelgroepen men prioritair beschouwt. In geval van een kostenlogica, worden mensen die makkelijk te activeren zijn afgeroomd van de niet-beroepsbevolking en vaardigt men maatregelen uit voor deze groepen die een groot verdienpotentieel hebben. Gaat het eerder om participatie, dan zijn de beleidsimplicaties ook anders: meer investeren in de groepen die het verst van de arbeidsmarkt staan. Deze discussie wordt kort aangehaald in de inleiding, maar zou uitgebreid moeten worden gevoerd om te kunnen besluiten welke groepen prioritair behandeld dienen te worden.

De auteurs geven een aantal beleidsaanbevelingen op het einde van het boek, die grotendeels gebaseerd zijn op eerder onderzoek. De kracht van het boek ligt voornamelijk in de bundeling van het grote aantal cijfers met betrekking tot personen in de niet-beroepsbevolking. De analyses zijn geen beleidsevaluaties en de auteurs maken ook duidelijk dat dit niet de bedoeling is. Het boek bevat een aantal originele invalshoeken en kan voor onderzoekers en beleidsmakers een bijzondere meerwaarde betekenen door de systematische weergave van cijfermateriaal over een groep waarop slechts weinig wordt ingezoomd.

Pieter Vandenbroucke en Tim Van Rie
Centrum voor Sociaal Beleid, Herman Deleeck-Universiteit Antwerpen